

ภูมิปัญญาท้องถิ่น

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	
สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐาน	๑-๒
๑. ภูมิปัญญา	
๑.๑ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหาร	๓-๔
- การทำขนมจากใบจาก	
๑.๒ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรม	๕-๖
- การสานมอบจากใบจาก	
- การทำหมอน้ำ	
๑.๓ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเกษตรกรรม	๗
- การเพาะเลี้ยงแตนเบียน(กำจัดหนอนหัวดำ)	
๑.๔ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม	๘
- การเพิ่มพื้นที่สีเขียวในตำบล(ปลูกต้นขี้เหล็ก)	
๑.๕ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปกรรม	๙
- การทำเรือพนมพระงานชักพระ	

ประวัติความเป็นมา

ก่อนเป็นหมู่บ้าน หมู่ที่ ๑ บ้านเปิดล่าง ตำบลบางไผ่ เล่ากันว่า มีขุนศึกผู้หนึ่งอพยพครอบครัวมาจากจังหวัด นครศรีธรรมราชมาสร้างบ้านลักษณะเป็นเรือนไม้อาศัยอยู่ในตำบลบางไผ่ เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การประกอบอาชีพ ต่อมาได้ตั้งฐานครองครั้วรุ่นลูก หลานและมีตระกูลสืบทอดที่มีชื่อเสียง เรียกว่า "ตระกูลธนะภาชน์" มีการปกครองสืบทอดกันมาตามลำดับ คือ ผู้ใหญ่บ้าน นายวินัยธนะภาชน์ และนางจรัญญา ศรีรักษ์ ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันบ้านเรือนไทยหลังดั้งเดิมที่ขุนศึกมาสร้างอาศัยอยู่แต่ดั้งเดิมก็ยังคงอนุรักษ์ไว้เป็น เรือนไทยโบราณที่ชมรมการท่องเที่ยวจังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้จัดให้เป็นสถานที่โบราณแห่งหนึ่งสำหรับชม และทัศนศึกษา พื้นที่ของหมู่บ้านประกอบด้วย ลำคลองสายเล็กๆไหลผ่านหมู่บ้าน ชาวบ้านเห็นว่าบ้านเรือนส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมฝั่งคลอง ของหมู่บ้าน และมีสภาพพื้นที่เป็นที่ต่ำ จึงมีน้ำท่วมขังในช่วงฤดูฝนและพื้นที่อยู่ต้นทางของลำบาง จึงเรียกหมู่บ้านว่า "เปิดล่าง"

สภาพทั่วไป

🔊 ที่ตั้ง ตำบลบางไผ่ไม่เป็นที่ตั้งห่างจากอำเภอเมืองฯ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่ตั้งห่างจากตัวเมืองฯ ประมาณ ๒ กิโลเมตร สถานที่ตั้งตำบลมีลำคลองเป็นจำนวนมาก สองข้างเป็นป่าไม้เบญจพรรณ ในลำคลองจะมีไผ่ไม่ลอยทับถมกันน้ำขึ้นลงไม่สะดวก เมื่อมีการตั้งตำบลหมู่บ้าน ตำบลบางไผ่ไม่ สืบเนื่องจากในลำคลองมีไผ่ไม่มากนักเอง

🔊 เนื้อที่ องค์การบริหารส่วนตำบลบางไผ่ มีเนื้อที่ประมาณ ๑๐.๑๔ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๖,๕๗๖ ไร่

🔊 ภูมิประเทศ ลักษณะพื้นที่ตำบลบางไผ่ เป็นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำไหลผ่าน

🔊 อาณาเขต ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลบางไทร อำเภอเมืองฯ จังหวัดสุราษฎร์ธานี
ทิศใต้ ติดต่อกับ แม่น้ำตาปี อำเภอเมืองฯ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลบางชนะ อำเภอเมืองฯ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลบางไทร,คลองน้อย อำเภอเมืองฯ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

🔊 จำนวนหมู่บ้าน จำนวนหมู่บ้านที่อยู่ในเขต อบต. บางส่วน ได้แก่ หมู่ที่ ๑,๒

- หมู่ที่ ๑ บ้านเปิดล่าง

- หมู่ที่ ๒ บ้านคลองใหญ่

จำนวนหมู่บ้านในเขต อบต. เต็มหมู่บ้าน มี ๓ หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ ๓,๔,๕

- หมู่ที่ ๓ บ้านปลายคลอง

- หมู่ที่ ๔ บ้านบางไผ่

- หมู่ที่ ๕ บ้านบางยาง

🔊 ประชากร ประชากรทั้งสิ้น ๒,๓๘๑ คน แยกเป็นชาย ๑,๑๓๐ คน หญิง ๑,๒๕๑ คน มีความหนาแน่นเฉลี่ย ๒๓๑ คน/ตารางกิโลเมตร จำนวนครัวเรือน ๖๐๓ ครัวเรือน

สภาพและข้อมูลพื้นฐาน

สภาพทางสังคม

🔊 สถาบันและองค์การทางศาสนา

- วัด/สำนักสงฆ์ ๑ แห่ง ชื่อ วัดบางไผ่ไม่

- ศาลเจ้า ๑ แห่ง

🔊 ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

ไม่มีสถานีตำรวจ ,ไม่มีสถานีดับเพลิง

๑. ภูมิปัญญาด้านอาหาร

- การทำขนมจากจากใบจาก (นางสมจิต วัฒนนะ)

จาก เป็นพืชจำพวกปาล์ม และเป็นปาล์มเพียงชนิดเดียวที่เป็นพืชในป่าชายเลน และมีลำต้นอยู่ใต้ดิน นับเป็นพืชเก่าแก่มาชนิดหนึ่งที่มีซากดึกดำบรรพ์อายุถึง ๗๐ ล้านปี ต้นจาก พบได้ทั่วไปในเอเชียใต้ และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งในบริเวณน้ำจืด และน้ำกร่อย ที่มีน้ำเค็มขึ้นถึง มักจะขึ้นเป็นดงขนาดใหญ่ เรียกว่า ป่าจาก หรือ ดงจาก ต้นจากสามารถเจริญเติบโตได้ดีในดินโคลน ตามป่าชายเลน หรือบริเวณริมคลองที่มีไม้ให้ร่มเงาปะปนอยู่ด้วย มักอยู่ในช่วงที่มีน้ำจืดและน้ำกร่อยปนกัน แต่บนบกที่น้ำท่วมถึงก็พบจากได้บ้างเช่นกัน หากดินไม่แห้งแล้งนานจนเกินไป

การใช้ประโยชน์

ต้นจาก เป็นพืชที่คนไทยรู้จักกันมานาน และสามารถนำต้นจากมาใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง ตั้งแต่ใบจนถึงผล ใบจาก มีลักษณะคล้ายใบมะพร้าว แต่มีความเหนียว และกว้างกว่า ทำให้สามารถใช้นำมาเย็บเป็นตบ เรียกว่า ตบจาก แล้วนำไปมุงหลังคา กันแดดกันฝนได้เป็นอย่างดี แม้ว่าจะใช้งานไปนาน ใบจากจะกรอบเปลี่ยนจากสีเขียวเข้มเป็นสีเหลือง สีน้ำตาล กระทั่งเกือบเป็นสีดำแต่ก็ยังคงกันฝนและแดดได้จนกว่าจะแห้งกรอบและผุไป

ใบจาก ใช้ทำหมวก ที่เรียก เบี้ยว ท่อนจากใช้ทำเชื้อเพลิง ส่วนใบจากอ่อน ตากแห้งใช้มวนยาสูบ ห่อขนมต้ม ทำที่ตักน้ำ เรียก หมากจาก ตอกบิต เสวียนหม้อ และที่สำคัญคือใช้ห่อ **ขนมจาก** ซึ่งเป็นขนมที่ทำจาก แป้ง น้ำตาล และมะพร้าว ผสมกันจนเหลวได้ที่ แล้วนำห่อด้วยใบจากปิ้งบนไฟจนมีกลิ่นหอม แม้อาจมีการใช้ใบมะพร้าวมาห่อ แต่ก็ไม่ค่อยใช้ใบจาก นอกจากนั้น ใบจากยังใช้ต้มน้ำดื่มแก้อาการท้องร่วงได้อีกด้วย...

ช่อดอก นำมาทำแกง หรือกินกับ **น้ำพริก** ก้านช่อดอกปาดเอาน้ำหวานมาทำเป็นน้ำตาลได้ หรือนำไปหมัก เป็น **เหล้า** และ **น้ำส้มสายชู** กลีบดอกนั้นนำไปเป็นส่วนผสมของชาสมุนไพรได้ ผลจากที่สุกแล้ว จะมีเนื้อในเมล็ดเป็นเยื่อสีขาว ใส นุ่ม มีรสหวาน นิยมรับประทานเป็นของหวาน เรียก **ลูกจาก** ผลอ่อนที่แตกหน่อ จะมีจาวอยู่ข้างใน นำมารับประทานได้เช่นเดียวกับจาวตาล หรือจาวมะพร้าว

การทำน้ำส้มสายชู ในการทำน้ำส้มสายชู นั้น จะมีขั้นตอนทุกอย่างคล้ายกับการทำน้ำตาล แต่ไม่ต้องนำน้ำหวานขึ้นเตาเพื่อเคี่ยว เพียงแต่หมักไว้ในไห ประมาณ ๑๐ วัน ก็จะเกิดกรดน้ำส้มและนำมาใช้ได้

การใช้ส่วนต่างๆ มาประกอบอาหาร ผลอ่อนอายุประมาณ ๔ เดือน ของจาก สามารถนำมาหั่นเป็นชิ้นบางๆ เพื่อทำเป็นผักดอง หรือเป็นผักแกง ส่วนผลจากอายุประมาณ ๕-๗ เดือน นั้น เนื้อในผลจากก็สามารถนำมากินได้โดยทำขนมหวานน้ำเชื่อม ลักษณะคล้ายลูกชิดแต่มีขนาดใหญ่กว่า นอกจากนี้ ช่อดอกอ่อนอายุประมาณ ๑ เดือน สามารถนำมาหั่น ทำเป็นผักจิ้มน้ำพริกโดยการลวกหรือกินสดๆ และสามารถทำเป็นผักดองกับน้ำส้มที่ทำจากต้นจากใช้กินเป็นผักดองขนมจีน ซึ่งเป็นที่นิยมของท้องถิ่นภาคใต้

หนมจาก ที่ไม่จากไปไหน

ขนมจาก เป็นขนมไทยที่มาจากภูมิปัญญาของคนโบราณสมัยก่อน คือ การใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติทั้งผลผลิตทางการเกษตร รวมถึงการใช้ประโยชน์จากต้นไม้ในการใช้เป็นภาชนะห่ออาหารหรือขนมชนิดนั้นๆ *ขนมจาก* เป็นภูมิปัญญาของคนโบราณ ได้ขนมไทยแท้ๆ ได้จากแป้งที่ไม่จากข้าวเหนียว มะพร้าวที่ให้กะทิ และน้ำตาลที่ได้จากอ้อย หรือมะพร้าว ขนมจากนั้นมีหลายๆ สูตร แต่ส่วนมากเป็นขนมจากที่ผสมจากมะพร้าวอ่อน และมะพร้าวทึนทึก กับแป้งข้าวเหนียวค้ำและน้ำตาลปีบ

๒. ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม

- การทำจักรสานจากใบจาก เช่น การทำมอบ การทำหลังจากจาก การทำหมอน้ำ
(นางนิตา ชุนทอง หมู่ที่ ๓)

การทำหมอน้ำ

การทำตบจาก

ขั้นตอนการทำ

การทำเริ่มตั้งแต่ไปเลือกตัดใบจากที่แก่พอดี ใบสวยไม่ฉีกขาด นำมาดึ่งหรือชาวบ้านเรียกว่า กรีดออกจากกาบใบก่อนนำมาจัดเรียงให้เป็นระเบียบ และใช้ครึ่งละ ๔ - ๕ ใบ วางซ้อนให้เหลื่อมกัน ตามความต้องการว่าจะให้จากความหนาแค่ไหน ก่อนพันทับกับไม้ดัด (ทำจากไม้ไผ่) ที่ผ่าเตรียมไว้ และใช้เชือกซึ่งทำจากต้นคล้าที่มีความเหนียวทนทานโดยธรรมชาติ เย็บและดึ่งให้แน่น ทำแบบนี้จนสุด ปลายไม้ก็ได้จาก ๑ ดับ ขนาดความยาว ๑.๒๐ เมตร กว้างประมาณ ๕๐ ซม. เสร็จแล้วก็นำไปตาก ประมาณ ๒ - ๓ แดด

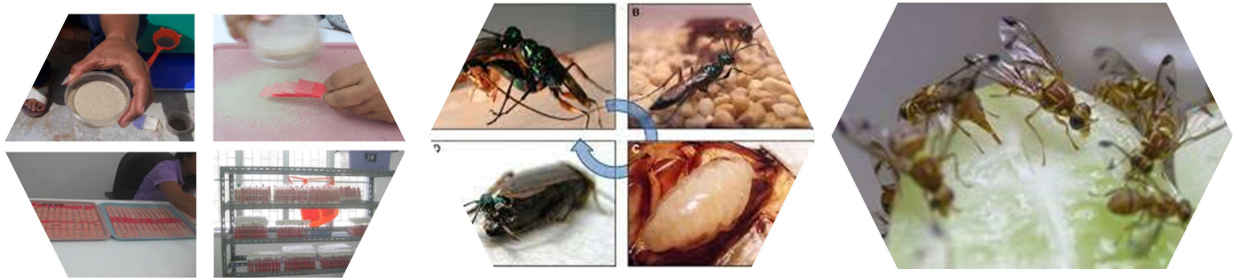
ในปัจจุบันจากซึ่งทำจากใบจาก ยังได้รับความนิยมจากกลุ่มลูกค้า ที่ต้องการนำไปใช้ทำหลังคาขนา ซุ้ม ที่นั่งในร้านอาหาร ตกแต่งรีสอร์ทที่เน้นความสวยงามเป็นธรรมชาติ หรือทำหลังคาโรงเรือนต่างๆ ทั้งนี้จากซึ่งเย็บ จากใบสาคุ มีความทนทานราวๆ ๖ - ๗ ปี ราคาขายดัดละ ๑๕ บาท ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะทำตามออเดอร์ของ ลูกค้าและหากมีเวลาวางจากงานประจำก็จะเย็บเก็บไว้บ้าง ซึ่งเป็นงานอดิเรกหรือเป็นอาชีพเสริม ที่สร้างรายได้ อีกทางหนึ่ง

สำหรับต้นจาก ในพื้นที่มีทั้งที่ขึ้นเรียงรายตามธรรมชาติ และชาวบ้านปลูกเสริมขึ้นบ้าง สำหรับการ ใช้ ใบในการเย็บ จะเลือกใช้ใบจากต้นสาคุที่มีอายุประมาณ ๔ - ๕ ปี ส่วนประโยชน์อื่นๆ ของต้นจากที่ปัจจุบันนี้มีความนิยมมากเป็นพิเศษ ซึ่งนั่นก็เป็นอีกภูมิปัญญาชาวบ้านที่สืบทอดกันมา ตั้งแต่สมัยโบราณกาลจนถึงในยุค ปัจจุบัน

๑.๓ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเกษตรกรรม

- การเพาะเลี้ยงแตนเบียน(กำจัดหนอนหัวดำมะพร้าว)หมู่ที่ ๒ บ้านคลองใหญ่
ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๒ และชาวบ้านในตำบลบางใบไม้

การผลิตขยายแตนเบียนไข่ไตรโคแกรมมา

ความสำคัญ

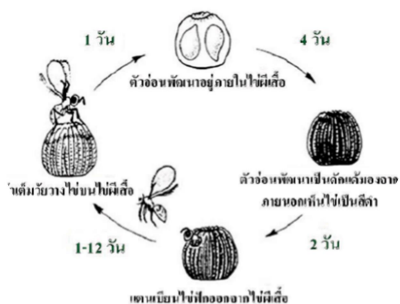
แตนเบียนไข่ไตรโคแกรมมา หรือแตนตาแดง เป็นแมลงที่มีขนาดเล็กมาก เมื่อเจริญเต็มที่มีขนาดประมาณ ๐.๕๐ มิลลิเมตร ลำตัวสีน้ำตาลเหลืองขุ่น ตาสีแดง บริเวณเส้นปีกมีขนอ่อนเรียงเป็นแนวตรง แตนเบียนไข่ไตรโคแกรมมาทำลายไข่ของผีเสื้อต่างๆ ได้หลายชนิด เช่น หนอนกออ้อย หนอนกอข้าว หนอนห่อใบข้าว หนอนเจาะ ลำต้นข้าวโพด หนอนใยผัก หนอนแก้วส้ม หนอนคืบกะหล่ำ หนอนคืบกะหล่ำ หนอนเจาะสมอฝ้าย และ หนอนหัวดำมะพร้าว เป็นต้น โดยตัวเต็มวัยเพศเมียวางไข่ไว้ในไข่ของแมลงศัตรูพืช เมื่อไข่แตนเบียนฟักออกเป็นตัวหนอนจะอาศัยดูดกินของเหลวอยู่ในไข่ของแมลงศัตรูพืชที่อาศัยอยู่ ไข่ที่ถูกเบียนจะถูกทำลาย เปลี่ยนเป็นสีดำภายใน ๕ วัน ต่อมาตัวแก่แตนเบียนจะพัฒนาเป็นตัวเต็มวัยเจาะออกจากไข่เพื่อผสมพันธุ์วางไข่ต่อไป แตนเบียนไข่ไตรโคแกรมมา ๑ ตัว ทำลายไข่ได้ ๒๐๐-๔๐๐ ฟอง

การใช้แตนเบียนไข่ไตรโคแกรมมา

นำแผ่นกระดาษที่มีไข่ผีเสื้อข้าวสารที่ถูกเบียนแล้ว ๗ วัน ไปเย็บติดกับใบพืชหรือต้นพืชในช่วงที่ศัตรูพืชระบาด โดยปล่อยให้ครอบคลุมพื้นที่ และต้องปล่อยให้ลมในอัตรา ๒๐,๐๐๐-๓๐,๐๐๐ ตัวต่อไร่ (๑๐-๑๕ แผ่น/ไร่) สภาพพื้นที่ในขณะปล่อย ต้องไม่มีฝนตก และลมไม่แรงเกินไป ในเวลาตอนเย็น ๑๖.๐๐ น. เป็นต้นไป จุดปล่อยแต่ละจุดควรมีระยะห่าง ๑๕-๒๐ เมตร ใน ๑ ไร่ ปล่อย ๑๐ จุด การนำไปปล่อยให้ใส่ในกระติกน้ำแข็งระหว่างขนย้าย ถ้ายังไม่นำไปปล่อยควรเก็บรักษาในกล่องพลาสติกหรือถุงพลาสติกที่ปิดสนิท และใส่ในตู้ควบคุมอุณหภูมิที่ ๗- ๑๐ องศาเซลเซียส ได้นาน ๒ สัปดาห์

วงจรชีวิต

ระยะไข่ อยู่ภายในไข่ของผีเสื้อ อายุ ๑ วัน จะฟักเป็นตัวอ่อนระยะตัวอ่อน อยู่ภายในไข่ของผีเสื้อ อายุประมาณ ๓ วัน อาศัยกินอยู่ในไข่ผีเสื้อ แล้วเข้าระยะฟักตัว ๑ วัน ระยะตัวแก่อยู่ภายในไข่ของผีเสื้อ อายุ ๒ วัน มองภายนอกเห็นไข่ผีเสื้อเป็นสีดำระยะตัวเต็มวัย สีน้ำตาล ตาสีแดง อายุ ๑-๑๒ วัน

๑.๔ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- การเพิ่มพื้นที่สีเขียวในตำบล(ปลูกต้นขี้เหล็ก) หมู่ที่ ๒ บ้านคลองใหญ่

การปลูกต้นไม้เพิ่มพื้นที่สีเขียวในตำบลบางไผ่ หมู่ที่ ๒ บ้านคลองใหญ่ ถนนดอนขี้เหล็กตลอดสาย และทางสาธารณะประโยชน์ เพื่อเป็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และช่วยให้ตำบลบางไผ่ มีพื้นที่ป่าคงอยู่

๑.๕ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปกรรม

- การทำเรือพนมพระงานชักพระ (นายเจต อินทโชติศักดิ์ หมู่ที่ ๑)
เป็นตกแต่งเรือพนมพระเพื่อเข้าแข่งขันงานประเพณีประจำเดือน ๑๑ เป็นบุคคลที่มีความสามารถในด้านการศิลปกรรม การตกแต่งเรือพนมพระเป็นการสืบสานประเพณีท้องถิ่นที่มีการสืบสานกันมา

